

A LÊNDA DE SAN AMARO O PELENGRINO

TRABALLO PREMIADO NA FESTA DA LINGUA GALEGA DE SANTIAGO DO ANO 1924.

PROPIEDAD DO SEMINARIO D'ESTUDOS GALEGOS

PROEMIO

ENTROMEDIOS das múltiples relacións maravillosas que enchen e adornan as haxiografías, que nos deixou en herdo a Edade Meia, figuran moitas procedentes das ficcións célticas cristianizadas e que, á través do tempo, conservou a tradición oral entre dos galegos.

Unha de elas, é a moi popularizada de *O Monxe e o Paxariño*, tan cheo de piedade como de encanto, e que pol-a súa formosa e sinxela forma a recolleu o noso gran poeta lírico Alfonso o Sabio, na súas celebradas *Cántigas*, senda número 103 e titulándoa *Como Sancta María feze estar o monge trecentos anos ao canto da pasariña porque lle pedía que lle mostrase qual era o ben que ansían os que eran en Paraíso*.

Os historiadores e eruditos buscan o orixen d'estas, como o de outras tantas tradicións, asignándolle variadas fontes, ora cristiáns e europeas, ora paganas e orientales cristianizadas, remontándose algúns hasta a antigüedade

grega, o que non é de admirare, pois n-esta leenda predomina o ideal dos goces d'unha vida eterna, sin límites nin conciencia do tempo cal non poden seren os goces materiais da terra.

Na humanidade é inmanente o desexo da realización ultraterrenal d'unha dita sin fin que se non pode atopar no mundo que habitamos e que para os cristiáns ferventes somente lle é dado buscar, como na súa poesía *De la gloria del Cielo*, escrita no ano 1590 nos dí, Damián Vegas, na

*paz perfecta y cumplida
con gozo tan sin rival
que es Dios la medida del
aunque es El tan sin medida.*

Mais non tan só nas creencias da antiga Grecia e nas do cristianismo vense refrexados tales anhelos. No paraíso dos céltas é na isla do occidente está a terra da eterna xuventude na que se ofrez ao home cantas ditas poida ambicionar.

A *Cántiga* do Rey poeta é a primeira relación que d'aquela leenda aparez escrita na nosa mélda fala e inda cando D. Alfonso non sinala o lugar da acción, é indudable que se deben inspirar, non en outra tradición estranxeira ou allea, como creen todol-os que teñen o prurito de esculcar para todo o noso un orixen esotico, cal se fomos negados para toda creación, se non na que se refire ao sonado mosteiro de Armenteira ou á que se contrae ao convento de Rivas do Sil.

Mais non é o noso obxecto nos ocupar n-estas leendas, nas que tantos outros levan xa espigado, se non o facer noiar os puntos de contacto que teñen con outra tradición dos nosos campos e que se refire a *San Amaro Pelagrino*.

Damos, pois, á continuación a leenda tal cal a oímos de labios aldeans, na felgresa de Figueiroa (Abegondo) onde se celebra unha romería para festexar o Santo tan abegoso.

Denantes de relatala faremos a indicación de que en toda a Galicia, ben baixo a denominación de *Amaro* ou ben a de *Mauro*, pois de dous santos diferentes fixose un só, confundindo o santo galego co santo alleo, atopouse felgresas, lugares, capelas, etc. etc., co nome de San Amaro.

E romatamos este xa longo proemio dicindo que nas leendas encóntrase o complemento da historia e inda mais millor o seu comentario por sere grande a valoria que así alcanza a crítica histórica pol-o impulso que lle presta a evocación poética.

A L Ê N D A

Vida do Santo

Foi Amaro, un noblísimo varón, ao parecer galego de nacemento, que á morte dos seus pais, topouse herdeiro de unha gran facenda.

Home piadoso e entiramente cheo de fé, mais ben que en espiación de culpas pasadas, pois a sua alma «era branca como unha pomba», pol-os seus ímpetus relixiosos desprendeuse de todal-as suas riquezas en favor dos pobres e dos homildes, e fundou hospitales e asilos para os menesterosos, facendo ao mesmo tempo levantar mosteiros nos que se pedira á Deus o perdón dos pecados dos homes.

De toda a sua pasada grandeza, reservouse tan só aquela suma precisa para o desenrolo do pensamento que agarimoso acuciaba e que era o único ideal da sua vida cristián.

Mandou construír forte e lixeira nave, na que, o millor e mais xeitoso lugar estaba destinado á render culto á Deus, reservándose as incomodidades para os homes, como predispostos ao sacrificio pol-o amor á Xesucristo, e él e a sua tripulación, despois de ben probisto o buque, lanzáronse, levando toda a sua confianza posta no Alto, en aventureira e longa expedición pol-os mares, sin mais guía que

a esperanza e a fé, no pereuro do lugar do Paraíso onde moran as almas dos patriarcas profetas.

O viaxe

Entregados por enteiro á mercede da misericordia divina, nin os ventos mais desatados nin as mais desfeitas e violentas tempestades, fixeron minguar o ánimo dos viaxeiros e sin se abater endexamais o seu espírito nin perdela confianza posta en Deus, siguiron entre duras e continuas penitencias e mortificacións a sua peligrinación, durante días e días, meses e meses, anos e anos, pregando á cotío ao Señor lles permitira realizal-os seus deselos; mais a terra tan cobizada non se deixaba ver por ningures, toidadapol-as somas do misterio.

Chegada ao porto

Compadecéndose Deus de tanta constancia e tan gran fé, permitiu que a nave de Amaro topase c'un seguro e apacibre porto n-unha costa descoñecida e solitaria.

Unha voz interior, a voz que caladamente fala no peito dos escollidos, díxolle á Amaro que aquel tan alongado paraxe era o tan salayado que buscaba e que dera ao fin co él, tras tantas e tantas zozobras e perigros continuos.

Deixou, pois, o santo no porto a sua embarcación, á que lle puxera o seu nome, non por vanidade senon por misterioso impulso, ao que non se poidera liberar e ordeando aos seus compañeiros que alí o agardaran, largouse valentemente cara a terra adentro, non levando outro apoio e defensa que un báculo de forte pau de toxo e sin outra provisión algunha, cheo de confianza n-Aquel que proveendo de alimento aos paxariños, non había de deixar morrer de fame ao seu devoto servo.

En precurso do Paraíso

Inda ben non dera comenzo á súa camiñata xurdiu ante dos seus ollos, agría e imponente serra, cal se o chan lanzara á conquista do ceo, serra que dende a bordo non tiña visto.

Por mais quiz lle parecía tela preto, canto mais camiño facía, día tras día, e noite tras noite sin case descansar e alimentándose das raíces que topaba, xamais podía chegar á aquela, somellante aos deseios que magoan aos humans que por cerquiña que se crea tel-os, súa realización, tarde ou nunca se chega á ver realidade.

Monte arriba

Por fin chegou á tripate as faldas da serra Esmagado do corpo, cansos e desfeitos os pés, mais c'o ánimo enteiro aprestouse á fatigosa subida de aquelas enfestas que somellaban se perder no Ceo.

Moltimas foron as dificultades que lle saíron ao paso; mais logrouno vencer todas e asentou as suas prantas triunfadoras no cume mais outo.

Dende alí ollou á vertende oposta e vislumbrou un val ridente no meio do que erguíase un muro branquisimo que no seu centro deixaba ver unha outisima porta de ouro, ornamentada de pedras preciosas nas que, en múltiples e vivísimos reflexos, que ferían a vista, desfacia o sol as suas brillantes rayolas.

Non dudou, Amaro, nin por un só momento que aquel tiña de ser o tan cobizado lugar dos seus longos desvelos, e reposto da santa emoción que lle embargaba, axionlouse reverente dando gracias á Deus por lle haber permitido o ardente deseio da súa alma fervorosa e creente.

Chegada ao Paraíso

A baixada foi fácil e cómoda. Ás aspezezas que deixara atrás, sucedéronse sendeiros deleitosos, de cespede mol, e embalsamados os ares pol-o perfume das abundantes froles que os bordeaban.

Chegado ao muro, c'o mais santo dos respetos chamou timidamente na porta, primeiro c'os cotenos, e non tendo remposta, o fixo logo un pouco mais forte c'o caxado.

Correuse, ao fin, unha á modo de plancha, e deixou ver unha admirabile e ben labrada mirilla, que somellaba delicado encaixe. Tras dos ferros que a defendían viuse aparecer o nobre rostro d'un venerable vello, de longa e pobrada barba branca cal folerpas, o que c'o aspecto mais severo, á par que non desprovisito de dozura, preguntou quen era o ousado e atrevido que chamaba á aquela porta, trubando a paz, sosego e silencio que reinaba en tan santa mansión.

Dixolle, Amaro, o seu nome e o fin que había sido o norte do seu viaxe, pregando humildemente autorización para penetrar, siquera fose por breves momentos, n-aquel paraxe do Paraíso.

Repricoulle o anclano, que era nin mais nin menos que o patriarca Henoch, facendolle saber que a súa demanda non podía ser atendida pois endexamais home en carne mortal podería entrar onde moran os xustós e benaventurados, e que o millor que faría tiña de ser de dal-a volta, que abondo fortuna tivera con chegar onde ollos humans non puxeran nunca a súa vista.

Impetrou de novo creencia o piadoso Amaro, demandando encarecidamente que xa que non a entrada, lle fora siquera permitido ollar algun tempo á través da mirilla, para se gozar na contemplación das delicias celestias.

A visión do Ceo

Moveuse a piedade o Santo Patriarca e obedecendo á designios do Alto, otorgoulle o don pedido; mais non ben tiña apricado a súa vista o devoto pelengrino, ordenoulle Henoch que deixara o sitio e se alongara pois xa había estado mirando tempo abondo. E pechou a mirilla.

Todo cheo de africión pol-o curto da súa contemplación deu a volta o noso bon Amaro. As maravillas da gloria foran para él, cal visión axiña esvaída e das que, como San Pablo ao subir ao terceiro ceo, non afinaba á se dar conta.

O miragre

Dirixiuse, Amaro, en procura da súa nave e da súa xente e trasposta, agora facilmente a montaña, en de chegando á terra chã ollou inutilmente en todol-os sentidos pois non descubriu unha nin outra. Mais xulgou se ter tras-caburraído no camiño pois fora moi curto e non tardara en recorrello senon un día, cando empregara moitos na súa ida. A mais en troques da soedade na que deixara os seus, vía nas beiras do mar, que enchian numerosas embarcacións unha grande e populosa cidade, sobre do que descollaban, cal reinas e señoras, as erguidas torres de unha eirexa. Grandes fatos de xentes, o mesmo por mar que por terra, dirixíanse cara á urbe.

Como chegaba a noite, determinou Amaro ir él tamén ao pobo en busca de casa cuberta, pra descansar e largar á mañán seguinte en busca dos seus. Mais antes quixo mal-a sede que o esligaba facía longo rato bebendo nun craro regato e chamoulle a atención, ao se ver reflexado nas augoas, o vello que estaba e a brancura do seu pelo e barba mais achacouno ás penalidades da súa empresa.

Xa entromedias dos camiñantes ao se misturar co eles, dirixiuse cara ao templo pra facel-as suas cotidianas oracións e darlle rendidas grazas á Deus pol-a protección que lle dispensara no seu viaxe.

Ao demandar aos seus compañeiros de camiño a advocación da eirexa, grandiosa pol-a súa magnificencia e extensión, non se quedou pouco pampo ao lle decir que era a de *San Amaro*, sendo cada vez maior o seu espanto ao lle añadir que a cidade se chamaba tamén *San Amaro*, en recordo do seu santo

fundador, un venerable pelengrino que chegando á aquel porto, dende longas terras, facía uns 300 anos, no mesmo día en que se alcontraban, había ordenado á tripulación do buque que o levara, e que tiña o nome do seu dono, que alí o agardara. San Amaro internouse pol-o país adiante, e nunca xamais volveráanse á ter noticias suas.

A tripulación, cumprindo as ordes que lle deran, siguiu esperandoo, e ela foi á que votou os cimentos da cidade no primeiro aniversario da partida do que tiñan xa por santo.

Posta baixo do seu patrocinio, axiña medrou e non se tardou en levantar o templo en honra á varón tan santo e milagreiro como o tiña probado ao correr do tempo. En acción de grazas pol-os beneficios alcanzados por santo tan abegoso, cal era San Amaro, todol-os anos no seu aniversario, celebrabao o pobo coas festas e regocixos, tributandolle ao mesmo tempo a súa graitude co as mais grades solemnidades relixiosas.

Así, Amaro, entendeu can grande é o poder e sabidencia de Deus Noso Señor e como éstas había amostrado no que él entendera fora tan só rápido instante.

Santa morte de Amaro

Nada lles dixo, o Santo aos seus acompañantes. Procurou chegar canto antes á eirexa e despois de postrarse diante a Santidade de Xesús Sacramentado á quen adorou reverentemente, presentes crececia e fieles fíxolles exacta relación do que lle acontecera. Tan pronto a arrematou, o mesmo que o frade de Armenteira, entregou a súa alma ao Creador de Ceos e terra; mais antes de eisalar o seu derradelo salayo, antes de deixar a compañía dos homes á que volvera por curtos momentos, pudo repetir, Amaro, o que o Apostol San Pablo, dixo na súa Epístola I aos corintios:

•Os ollos non viron, nin os ouídos escoitaron, nin o curazón do home sentiu, canta e qué grande é a felicidade que Deus prepara aos que o aman. •

COLOFON

Véxanse, pois, as analogías que gardan entre de si as leendas de *El monje y el pajariño* e a de *San Amaro o Pelengrino*. Nestas formas son coñecidas en Galicia, sobresaindo n-elas o principio fundamental e piadoso de que somentes na graúa de Deus está a fonte perenne das días sin linderos nin tempo.

A leenda de San Amaro, de non vir dos celas, trae o seu orixen da antigüedad grega que nos fala por boca de Homero e Herodoto de que os Campos Eliseos e as illas dos Benaventurados achábanse nas misteriosas rexións de Occidente, pintándonos eses paraxes como donde «nin neva, nin chove, nin os elementos se descadean, se non que o Océano fai soprar de continuo unha brisa soave e refrixerante» e nos que, materializando eles a vida, «O corpo se deleita c'os manxares que mais prestan.»

Según Plutarco nos conta na vida de Sertorio (121-72 a J. C) este sintiu vivirmos deseños de habitar n-aquela Illa e foi na súa busca cobizoso de disfrutar alí unha existencia libre

de toda tiranía e de toda guerra, n-aquel lugar de tranquilidade e felicidade absolutas.

Esas illas dos Benaventurados ou Aferturados, (1) eran as illas Canarias e no partido xudicial dos Llanos, na da Palma, hey no concello da Punta Gorda, ao NO. de aquela, o pago e feigresía de San Amaro ou San Mauro, que así a chaman indistintamente e que está dominada por unha outra montaña, lugar que tan ben concorda coa leenda que vimos de relatar.

A pureza da relixión católica, libre da groseira materialidade do paganismo, nos fai saber que é o Paraíso, non paraxe de satisfaccións de apetitos terrenas, se non a mansión celestial na que somentes á alma lle é dado achar a aspiración do seus ideás n-unha eternidade de santos goces e delicias espirituas.

Euxenio Carré Aldao.

(1) Asignáronlles diferentes situacións. HESÍODO foi quen en *Obras e días* chamounos así por primeira vez. Para as inscricións referentes a este punto: Kálbel: *Epigrammata Graeca* y Berlin, 1878.

QUOD NIHIL SCITUR (1)

Porseguimento

Que é saber? Coñecer-as cousas pol-as causas, diit. Non está ben: a definición é escura, pois sigue axiña o problema das causas, mais difícil qu'o primeiro. Pra coñecer unha cousa, compre primeiro coñecer todas-as causas? A eficiente, de ningún xeito: pois, que, pon meu pai pr'o meu coñecemento? Qu'impórta o fin? Ademais, si qués, coñecer perfectamente o causado, compre que coñezas tamén perfectamente as causas. Que se signe d'elqu? O non

se saber nada, si queres ter un coñecemento perfecto das causas eficiente e final. Demóstroo. Pró meu coñecemento perfecto convén coñecer perfectamente ó meu pai; pra coñecer a iste, compre que coñezas denantes ó pai d'ill, dispois o pai d'iste, e así ate o infinito. Das demais causas ó mesmo; e o mesmo da final.

Has dicir que non consideras os particulares que non cán no dominio da ciencia senón os

(1) Véxanse os números 12 ó 15 d'iste boletín, onde principi a publicación do soadísimo tratado do Francisco Sánchez.

O Sr. Alberto Feio, de Braga, livo a gentileza de nos remitir un número do *Diário do Minho*, d'aquela vila, onde ven un seu artigo rebatindo os argumentos do noso compañeiro D. Xan Aznar Ponte sobre ter nascido en Tuy Francisco Sánchez. Trá paritida de bautismo do filósofo, atopada e publicada pol-o Dr. José Machado o ano 1939 no *Boletín da Biblioteca Pública de Braga*, tomada dos rexistros da parroquia de San João do Souro, e que di:

Aos XXV dias de julho baptizei francisco filho de antonio sanches feico e de sua mulher filipa de souza padrinho o commandador antonio de castilho e madrinha maria gonalves mulher do Licenciado manuel aranda moradores na Rua do Souro.

O Sr. Aznar Ponte era o queo compella, pois ten iste asunto

estudado, aportar os esclarecimentos precisos pra reafirmar a sua opinión ou sostela no seu caso. Pra nós, tanto dá que fosse de Tuy coma que fosse de Braga, pra qu'o tenhamos por noso. A evidencia d'un mesmo espírito — a y-alma dos vellos Canzónes — a latexar d'unha e d'outra veira do Miño — e que non é tampouco descuberta nosa, senon evidencia que comparte os maiores inxenos de Portugal — val mais no orbe do pensamento e da cultura, que todos-os arredamentos que por outra banda poida haber entre Portugal e Galiza. O problema mais principal a resolver pol-os pensadores e pol-os escultadores da y-alma popular e da y-alma erudita das nosas terras, é o de si as obras e as ideas de Francisco Sánchez responden efectivamente ó noso espírito extremo occidental galés-o-portugués, ou si mais ben non reflexan o espírito mediterráneo de Montpellier, ou o vello sangue judaico que levaba nes veas...